

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

6

ΑΝΟΙΧΤΕΣ ΤΑΞΕΙΣ

ΕΠΙΔΙΩΚΟΜΕΝΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Ο μαθητής/-τρια να είναι σε θέση:

- ☉ Να γνωρίζει τι είναι οι ανοιχτές τάξεις
- ☉ Να προσδιορίζει τη σπουδαιότητά των ανοιχτών τάξεων
- ☉ Να περιγράφει την προετοιμασία και την οργάνωσή τους

Η Προσχολική Αγωγή στην Ελλάδα βασίζεται ως επί το πλείστον στον παραδοσιακό τρόπο και πρόγραμμα διδασκαλίας. Ο/η βρεφονηπιοκόμος είναι αυτός/-η που αποφασίζει για την επιλογή των δραστηριοτήτων και το ευρύτερο εκπαιδευτικό πλαίσιο. Έτσι, παρ' όλο που εδώ και αρκετά χρόνια γίνεται λόγος στη διεθνή βιβλιογραφία για την παιδοκεντρική κατεύθυνση, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ακολουθεί κυρίως τις αρχές της δασκαλοκεντρικής κατεύθυνσης.

Ένα εναλλακτικό πρόγραμμα που προτείνεται στο χώρο της Προσχολικής Αγωγής αντί του παραδοσιακού είναι οι ανοιχτές τάξεις όπου το παιδί επιλέγει μόνο του με τι θα ασχοληθεί και για πόσο χρόνο⁴⁰. Το σύστημα αυτό παρουσιάζει περισσότερα πλεονεκτήματα από το παραδοσιακό και ουσιαστικότερη επαφή του/της βρεφονηπιοκόμου με το παιδί. Στο ίδιο το παιδί προσφέρει γνώση, δυνατότητα συνεργασίας και πρωτοβουλίας, χαρά, ανάπτυξη της υπευθυνότητας και της ανεξαρτησίας. Συγχρόνως όμως είναι μεγαλύτερες και οι πιθανότητες αποτυχίας του, αν δεν οργανωθεί σωστά.

Οι "ανοιχτές τάξεις" προϋποθέτουν ατμόσφαιρα ελεγχόμενης ελευθερίας. Ο/η βρεφονηπιοκόμος επεμβαίνει περιορισμένα και με τρόπο μη αντιληπτό από τα παιδιά. Παρ' όλα αυτά, όπως σε κάθε εκπαιδευτική διαδικασία, έτσι και στην προκειμένη περίπτωση χρειάζεται ένα σχέδιο μαθήματος που θα θέτει τους σκοπούς και τους στόχους της μάθησης, θα οργανώνει το εποπτικό υλικό και θα καθορίζει τη μέθοδο. Όλα αυτά αποβλέπουν στο σωστό προσανατολισμό των παιδιών και στην αποφυγή τυχόν αποπροσανατολισμού τόσο του/της βρεφονηπιοκόμου όσο και των παιδιών. Η επιτυχία κάθε διαδικασίας οφείλεται κυρίως στην **οργάνωση και στη σωστή μεθόδευση**, στις "ανοιχτές τάξεις" όμως εντοπίζεται κι ένα επιπλέον χαρακτηριστικό που είναι η **ευελιξία και η ελαστικότητα ως προς τα όρια εφαρμογής της εκπαιδευτικής διαδικασίας**.

Στο ξεκίνημα κάθε εκπαιδευτικής διαδικασίας λαμβάνεται υπόψη το κοινωνικό - πολιτιστικό, οικογενειακό περιβάλλον, το επίπεδο ανάπτυξης

40 Κυριαζοπούλου - Βαληγάκη 1987, σ.35

και η προσωπικότητα των παιδιών. Όταν έχουμε να κάνουμε με παιδιά ιδιαίτερα ανασφαλή συχνά προτιμάται αρχικά ο παραδοσιακός τρόπος, γιατί προσφέρει ασφάλεια λόγω του προκαθορισμένου πλαισίου δράσης που παρέχει άνεση στη δυνατότητα προσαρμογής. Κατόπιν, μπορούμε να επιχειρηθεί σταδιακή μετάβαση στη μορφή της "ανοιχτής τάξης". Κατ' αυτόν τον τρόπο τα παιδιά μαθαίνουν να δρουν πρώτα πάνω σε μια δομημένη βάση αναπτύσσοντας βασικές σχέσεις με τα άλλα παιδιά, με τη βρεφονηπιοκόμο και με το χώρο του Βρεφονηπιακού Σταθμού και στη συνέχεια αναλαμβάνουν ευθύνες, πρωτοβουλίες και προχωρούν σε αποφάσεις και προτάσεις σχεδιασμού δραστηριοτήτων. Προτού εισαχθεί το παιδί σε μια άγνωστη γι' αυτό διαδικασία, είναι απαραίτητο να εξασφαλίζονται οι απαραίτητες συνθήκες ελέγχου του περιβάλλοντος χώρου, προκειμένου να αποφευχθεί το άγχος της προσαρμογής.

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι το σύστημα της "ανοιχτής τάξης" δεν εφαρμόζεται από την αρχή της χρονιάς στο Βρεφονηπιακό Σταθμό αλλά απαιτείται σταδιακή εφαρμογή του με αφετηρία το παραδοσιακό σύστημα. Η μετάβαση από το παραδοσιακό σύστημα στην "ανοιχτή τάξη" αποτελεί μια διαδικασία που απαιτεί χρόνο, κόπο και υπομονή. Ακολουθεί σε γενικές γραμμές τις ακόλουθες μεταβατικές φάσεις:

Πρώτη φάση: Είναι προπαρασκευαστική και η διάρκειά της είναι ανάλογη: α) με το βαθμό οργάνωσης της τάξης, β) με την ύπαρξη ειδικών παραγόντων (π.χ. ύπαρξη κατάλληλου προσωπικού, αριθμός παιδιών, διαθεσιμότητα χώρων, κτλ.) και γ) με την ηλικία των παιδιών.

Το πρόγραμμα κατευθύνεται σε τρεις άξονες:

- Στην οργάνωση των παιδιών σε ομάδες
- Στη χρήση υλικού (μαθαίνουμε στα παιδιά πώς να χειρίζονται το υλικό)
- Στην καλλιέργεια του πνεύματος πειθαρχίας
 - Έτσι αναπτύσσονται και εξασφαλίζονται:
 - Η ομαδική και ατομική προσπάθεια
 - Ο προσανατολισμός σε δημιουργικές δραστηριότητες
 - Η τάξη, μέσα από την τοποθέτηση του υλικού στη θέση του, από τα ίδια τα παιδιά
 - Η αυτοπειθαρχία
 - Η αντίληψη της αλληλουχίας των δραστηριοτήτων

Με λίγα λόγια, σ' αυτή τη φάση γίνεται η εκμάθηση των βασικών κανόνων συμπεριφοράς και ενός κώδικα επικοινωνίας όσον αφορά το χώρο και το χρόνο πραγματοποίησης μιας δραστηριότητας. Χωρίζουμε τα

παιδιά σε ομάδες και, αφού τους δείξουμε πώς να χρησιμοποιούν κάποιο συγκεκριμένο υλικό, για παράδειγμα την πλαστελίνη ή τον πηλό, τους δίνουμε το υλικό και τα αφήνουμε ελεύθερα να πειραματιστούν πάνω σε αυτό. Ο/η βρεφονηπιοκόμος έχει συνοδευτικό και ενισχυτικό ρόλο παρεμβαίνοντας και καθοδηγώντας, όποτε το θεωρεί κατά τη γνώμη της απαραίτητο. Μετά το τέλος της δραστηριότητας δείχνουμε και βοηθάμε τα παιδιά να τακτοποιήσουν το υλικό στη θέση τους.

Δεύτερη φάση: Χαρακτηρίζεται από την ενασχόληση κάθε ομάδας με συγκεκριμένη δραστηριότητα για συγκεκριμένο διάστημα. Ο αριθμός των παιδιών που απαιτείται για κάθε δραστηριότητα είναι αυστηρά προκαθορισμένος από το/τη βρεφονηπιοκόμο. Τα παιδιά παροτρύνονται να επιλέξουν τη δραστηριότητα που προτιμούν καθώς και αυτές που θα τη διαδεχθούν. Σταδιακά η παρέμβαση του/της βρεφονηπιοκόμου μειώνεται αφήνοντας τα παιδιά να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες. Τα παιδιά έτσι προσαρμόζονται:

- Στη διεκπεραίωση των εργασιών τους και στην έναρξη άλλης δραστηριότητας χωρίς οδηγίες του/της βρεφονηπιοκόμου
- Στην οργάνωση του χρόνου
- Στην έννοια του προγραμματισμού
- Στην κλιμακωτή αύξηση της ευθύνης

Τρίτη φάση: Αυτή αποτελεί εξέλιξη της προηγούμενης φάσης. Το χρονικό διάστημα που διατίθεται για ελεύθερη εργασία -δραστηριότητα είναι μεγαλύτερο. Τονίζεται η πρακτικότητα και η δημιουργικότητα των δραστηριοτήτων, πραγματοποιούνται διαλείμματα και οι ομάδες μπορούν να ενωθούν κάποια στιγμή, αφού έχει προηγηθεί πολύ καλή οργάνωση και διανομή του χώρου, του χρόνου και των ομάδων από του/τη βρεφονηπιοκόμο. Έτσι τα παιδιά μαθαίνουν:

- Τη διαδικασία επιλογής των ασχολιών τους
- Τη διαδοχή, τα όρια και τον προγραμματισμό του χρόνου
- Την αμοιβαία συνδιαλλαγή

Τέταρτη φάση: Είναι ελαστική, έχει συγκεκριμένους στόχους και απευθύνεται στα μεγαλύτερα παιδιά. 4-6 ετών. Το περιθώριο δράσης και αυτενέργειας των παιδιών σ' αυτή τη φάση είναι ακόμα μεγαλύτερο. Οι επιλογές των παιδιών είναι ουσιαστικότερες και η παρέμβαση του/της βρεφονηπιοκόμου ανεπαίσθητη. Το παιδί θα πρέπει να ενεργεί μόνο του στην ερώτηση "τι πρέπει να κάνω". Τα παιδιά θα πρέπει να γνωρίζουν από μόνα τους πότε αρχίζουν και πότε τελειώνουν οι συγκεκριμένες δρα-

στηριότητες και τι ακριβώς πρέπει να κάνουν και να ενεργούν αυτόνομα και με υπευθυνότητα. Ο/η βρεφονηπιοκόμος φροντίζει το πρόγραμμα να περιέχει:

- Δραστηριότητες που απαιτούν να γίνονται συγκεκριμένη ώρα, για παράδειγμα, τηλεόραση, ακρόαση ραδιοφωνικής εκπομπής
- Δραστηριότητες σύμφωνα με τις επιλογές της βρεφονηπιοκόμου, για παράδειγμα, κουκλοθέατρο, παραμύθι, δραματοποίηση, μουσικοκινητική αγωγή
- Ελεύθερες δραστηριότητες χωρίς καθοδήγηση
- Δραστηριότητες υπό καθοδήγηση

Πέμπτη φάση: Η φάση αυτή δανείζεται τη δομή από την προηγούμενη και διαφέρει απ' αυτήν ως προς τη μορφή. Ο/η βρεφονηπιοκόμος σχεδιάζει το ημερήσιο πρόγραμμα και γίνεται προσπάθεια επέκτασης των χρονικών ορίων εφαρμογής του. Κάθε φορά ξεκινάει μια ομάδα την εφαρμογή των δραστηριοτήτων του προγράμματος. Τα παιδιά που τελειώνουν τις δραστηριότητές τους νωρίτερα παρακινούνται από τη βρεφονηπιοκόμο να ασχοληθούν με ό,τι τους αρέσει, χωρίς να νιώθουν την απειλή του "μαθήματος". Στόχος του/της βρεφονηπιοκόμου είναι να μάθει κάθε παιδί να εργάζεται σύμφωνα με τους δικούς του ρυθμούς ακολουθώντας το δικό του πρόγραμμα, χωρίς να άγχεται από χρονικά όρια έναρξης και ολοκλήρωσης του προγράμματος. Έτσι, φτάνουμε σε σημείο η οργάνωση να θεωρείται δεδομένη.

Οργάνωση "ανοιχτής τάξης"

Η οργάνωση της "ανοιχτής τάξης" μπορεί να γίνει με τους παρακάτω τρόπους:

- α. **Κατά ηλικία,** που είναι η πιο συνηθισμένη μορφή. Τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες ανάλογα με την ηλικία τους, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν, διαφορές μεταξύ παιδιών της ίδιας ηλικίας στους διάφορους τομείς ανάπτυξης.
- β. **Κάθετα.** Η οργάνωση αυτή βοηθάει στην καλύτερη προσαρμογή του παιδιού στο καινούργιο περιβάλλον και λύνει πρακτικά θέματα. Στην ίδια ομάδα έχουμε μεγαλύτερα παιδιά που είναι ήδη εκπαιδευμένα στην οργάνωση της ανοιχτής τάξης και καινούργια παιδιά μικρότερης ηλικίας. Δημιουργείται έτσι πυρήνας εκπαιδευμένων παιδιών που διευκολύνει του/τη βρεφονηπιοκόμο στο εκπαιδευτικό του/της έργο.
- γ. **Παράλληλες ομάδες.** Αποτελούν μια μέση λύση. Κάθε παιδί ανήκει σε συγκεκριμένο τμήμα και το κάθε τμήμα έχει έναν/μία βρεφο-

νηπιοκόμο. Υπάρχει η δυνατότητα ανταλλαγής παιδιών μεταξύ των τάξεων και έτσι κάθε παιδί μπορεί να παρακολουθήσει όποιο πρόγραμμα θέλει σε μια παράλληλη ομάδα. Αυτή η εκδοχή απαιτεί αρκετή δουλειά με τα ίδια τα παιδιά και πολύ καλή συνεργασία και συντονισμό μεταξύ του προσωπικού.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ο/η βρεφονηπιοκόμος οφείλει ανά πάσα στιγμή να ενημερώνεται για νέες κατευθύνσεις και μεθόδους που μπορούν να στηρίξουν το εκπαιδευτικό της έργο. Πάνω απ' όλα είναι σημαντικό να γνωρίζει το δυναμικό των παιδιών και να προσαρμόζει το πρόγραμμά της στις ικανότητες και δυνατότητες των ίδιων των παιδιών. Ένα πρόγραμμα μπορεί να έχει επιτυχία εφόσον συμμετέχουν τα παιδιά και δίνουν στη δραστηριότητα το δικό τους χαρακτήρα και το προσωπικό τους στίγμα ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα. Οι "ανοιχτές τάξεις" διευρύνουν το πεδίο δράσης των παιδιών και βοηθούν τον/τη βρεφονηπιοκόμο να εντοπίζει τις δυνατότητές τους, να τους ενισχύσει την αυτοπεποίθηση και να προάγει την αυθεντικότητά τους και την πρωτοβουλία τους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Τι είναι οι "ανοιχτές τάξεις" και ποια η σπουδαιότητά τους;
2. Τι χρειάζεται για την προετοιμασία και την οργάνωσή των "ανοιχτών τάξεων";
3. Ποιες είναι οι μεταβατικές φάσεις που απαιτούνται για τη μετάβαση από το παραδοσιακό σύστημα στις "ανοιχτές τάξεις";
4. Είναι σωστό να υπάρχουν "ανοιχτές τάξεις" στο Βρεφονηπιακό Σταθμό στην αρχή της σχολικής χρονιάς; Τεκμηριώστε την απάντησή σας με βάση όσα αναφέρονταν στη θεωρία.
5. Ανά ομάδες των 2-3 ατόμων που κάνετε πρακτική στον ίδιο Βρεφονηπιακό Σταθμό οργανώστε 2 "ανοιχτές τάξεις" κατά ηλικία των παιδιών. Περιγράψτε τα βήματα που ακολουθήσατε, τις δυσκολίες που συναντήσατε και πώς τις αντιμετωπίσατε.
6. Ανά ομάδες των 2-3 ατόμων που κάνετε πρακτική στον ίδιο Βρεφονηπιακό Σταθμό οργανώστε 2 κάθετες "ανοιχτές τάξεις". Περιγράψτε τα βήματα που ακολουθήσατε, τις δυσκολίες που συναντήσατε και πώς τις αντιμετωπίσατε.
7. Σκεφτείτε και σχεδιάστε ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα δραστηριοτήτων σύμφωνα με τις 5 μεταβατικές φάσεις που αναφέρονται για να οργανωθεί μια "ανοιχτή τάξη". Καταγράψτε αναλυτικά τα βήματα και τη διαδικασία που θα ακολουθήσετε και παρουσιάστε τα στην τάξη.